

0 6 0 3

A Magyar Hírlap hétfői melléklete
2017. június 3.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

Ó l o m s ú l y

Az Office of War Information fotósa, Marjory Collins 1942 szeptemberében látogatást tett a The New York Times irodáiban, az ikonikus One Times Square-en és egy 43. utcai kirendeltségen. Collins a lapkészítés minden lépését dokumentálta, ahogy a hírek a távíró drótjain érkeznek, szerkesztik, újraírják, előkészítik és kinyomtatják a cikkeket. A The New York Times szedőterme – készül a sportoldal

Marjory Collins felvételei
(1942. szeptember, New York, 2 1/4 x 2 1/4-es nitrát negatív)
A Kongresszusi Könyvtár, Washington D. C. Nyomat- és Fényképgyűjteményéből
A Mashable cikke nyomán

A fettől a boldig

„Zuholjatok hozzá még egy kicsit a gépszobában, aztán majd a tördelő betipózza, de figyeljtek, mert a kerettest eggyel kisebb betűponttal kell adni. Garmond legyen. Ne írjad túl, mert még a végén valaki nonpareilből akarja betuszkolni. Ja, és a párbeszéd az mindig kurzív, ne maradjon antikva. Ha van benne alcím, azt fetteljétek. Érted, slapaj?”

Nagyjából így szólt az utasítás, amely után a gyakornok csak állt és bámult, mint borjú az új kapura. Némi túlzással a kötőszavakat értette az egészből, de nem akart nagyon kezdőnek, hogy ne írjam, slapajnak mutatkoznia. Szerencsére akadt segítség, az anyag elkészült, a lap, mint mindig, amikor annak a napja volt,

megjelent. Azóta legalább harminc év telt el. Közhely lenne citálni, hogy a világ megváltozott, de az újságírás is.

Már nem telexekből (a „könyomatosból”), ritka tudósítói telefonhívásokból és háromnapos csúszással megérkező külföldi napilapokból kell friss újságot csinálni. Nem járunk már le a nyomdába, a kiválasztott képekből nem kell klisé maradni, nem történik tragédia, ha egy címet át kell „slusszban”, azaz a lapzárta előtti percekben írni, s már a kefelevonat is legfeljebb csak pajzán viccekben bukkan fel néhanapján.

Ebben a három évtizedben több történt, mint előtte kilencben. Bejöttek a számítógépek,

már egy képernyőn, s nem egy nagy nyomdai rájárában áll össze az oldal. A fentebb az emlékekből előbányászott mondat legalább kilenc szava már régen kiment a divatból. Már nincs gépszoba, nincsenek gépirónők, akik a munkájukból kifolyólag néha pontosabban tudták a neveket, mint az újságírók, máskor meg betűvel beleírták a tudósításba, hogy három pont. Már régen nem diktáljuk az anyagokat, hanem a világ másik végéről is laptoppal küldjük át, az interneten.

S már csak az ötven felettiek emlékeznek arra, hogy szőrösebb szívű, ókonzervatív lapigazgatók még a kilencvenes évek elején is büntettek az internet használatáért – hja, ké-

rem, növelte a villanyszámlát. A fettől bold, a kurzívól italic lett, s több betűtípus, hogy ne írjam, font lett, mint újságíró. Ma már a korrektúrában nem kell újra kiszedni a hibás szót, elég kijavítani az adott betűt.

A kezdő mondat ma valahogyan így hangzana: „Írjatok hozzá még egy kicsit a szöveghez, aztán adjátok a tördelésre, de figyeljtek, mert a kerettest kisebb betűponttal kell adni, abból több szöveg fér. Párbeszédnél a tördelő majd kurzíválja a kérdést, ha van a szövegben alcím, azt boldozza. Érti, a gyakornok úr?”

Vajon hogyan szól majd mindez harminc év múlva?

RR

*

A magyar rendszerváltozás egyik legfontosabb szellemi műhelye a Hírlap című kéthetelap szerkesztősége volt. Aki a szocialista rendszer megszüntetését akarta, az előbb-utóbb eljutott ide, függetlenül attól, hogy azt milyen eszmék alapján és milyen módszerekkel óhajtott elérni. Volt egy különös, már-már kegyelmi helyzetnek is minősíthető állapot, amikor a később egymást marcangoló politikai táborok legnevesebb képviselői együtt publikáltak a Hírlapban. Nem igazán volt jelentősége annak, hogy ki a konzervatív és ki a liberális, ki a keresztény és ki a más vallású, a Hírlapban megfértek, hiszen egyet akartak, véget vetni a Kádár-kornak. A szerkesztőség a kezdeti időkből a Budai Vigadóban volt, ahol az intézmény vezetője, Vitányi Iván adott néhány szabót. Később aztán, amikor a címlapján a független irodalmi, társadalmi, kritikai szavakat viselő lap felnőtté vált, Kőbányára költözött, ahol Széles Gábor nagyvállalkozó, a Műszertechnika első embere nagy irodákban helyezte el a munkatársakat, és nem mellesleg hirdetésekkel is erősen megtámogatta a Hírlapot.

Az első Hírlap 1988. november 2-án jelent meg. Természetesen akkoriban még nyoma sem volt számítógépes szerkesztőségi rendszereknek, minden újságot hagyományos nyomdai módszerekkel készítették. Beérkeztek a kéziratok a szerzőktől, a szerkesztők, ha kellett, belejavították, átírták, összefirkálták, a gépirókisasszony ezeket úgynevezett flekk-papírra másolta át. Jött a tervezőszerkesztő a vonalzóival és a laptükörrel, ezen megter-

vezte az oldalt. (Kihagyhatatlan későbbi példa arra, hogy milyen villámgyorsan fejlődött minden mással együtt a nyomdatechnika is: a kiscigiz Kis Újság című lapjánál volt dolgom 1997-ben. Meg kellett tudnom, hogy mennyi betű fér el lapjuk egy oldalán. Megkérdeztem a szerkesztőségben üldögélő fiatalembertől, hogy hol a tükör. Felállt és kivitt a mosdóba, és büszkén mutatta, tessék, itt van. Fogalma sem volt arról, hogy mi is az a bizonyos oldaltükör.) A nyomdában aztán, a mindig is a munkárisztokráciához tartozó nyomdászok először kézi szedőgéppel egymás mellé rendezték az ólombetűket, majd jött a mettőr, azaz a tördelő, aki ezeket sorokba és hasábokba rendezte. A tálcáról levonatot csináltak, ezt a szerkesztőségi és a nyomdai korrektor egymással párhuzamosan olvasta és kijavította, ha kellett. A végső változatról nyomdai ívenként impri-matúra készült, ezeket az ügyeletes szerkesztőségi ember átfutotta, és aláírásával megadta az engedélyt a nyomtatásra.

A Hírlap első száma a Zrínyi Nyomdában készült 1988. november 1-jén. Hajnalra sorolták be, amikor feldübörögtek a hatalmas gépek, a Hírlap szerkesztőinek többsége már ott volt, és valami rendkívüli, nehezen leírható izgalommal várta, hogy az első, hivatalosan engedélyezett, ám valóban független és cenzúrázatlan magyar lap megszülessen. Ott sorakoztunk a nyomda előterében, együtt toporgott Csoóri Sándor, Bíró Zoltán főszerkesztő, Csengey Dénes, Für Lajos, Lezsák Sándor, Kiss Gy. Csaba és Nagy Gáspár. Amint a sűrű arcú, ám ra-

gyogó mosolyú nyomdászok büszkén átadták az első példányokat, mindannyiunk anynyit gyűrt a kabátja alá, amennyi csak odafért. Szó nélkül hazasiettünk. Még otthon sem hitük el igazából, hogy mindez megtörténhetett. Alexa Károly főszerkesztő-helyettes azon a hajnalon néhány Hírlap nejlonzacszkóba csomagolt és elásott a kertjében. Így beszélt meg ezt Csurka Istvánnal, aki nem tudott eljönni a nyomdába. Délután állított be Alexához, aki egész addigi napját azzal töltötte, hogy lakása különböző részein eldugdosta a Hírlap példányait, és persze közben folyamatosan újra- és újraolvasta őket. Csurka halottápadt volt az izgalomtól. – Megvan? Komolyan, kinyomtat-ták? – kérdezte Alexától, aki kiásta neki a nejlonzacskos Hírlapokat, ezekkel Csurka szélvészgyorsan távozott.

Még nem telt el harminc év azóta, hogy ezt a csodát megéltük. Néhányan közülünk még itt vagyunk, sokan az akkori szereplők közül meghaltak. Mi, akik itt maradtunk, futunk az időben – vagy az idő fut bennünk –, visszük magunkkal annak a régi nyomdának és annak a régi lapnak az illatát, emlékét. Nem igazán tudjuk, hogy az könnyű és gyönyörű vagy éppen ólomsúlyú. A miénk.

DP

*

Írógép? Ha-ha-ha. Volt, nincs, fene bánja... Pontatlanul írom? Helyesebb talán így: búcsút vettem egy írógéptől. Legjobb mégis az, ha azt mondom: megkönyveztem egykori társamat, barátomat. Erre viszont az olvasó kérdezheti:

nem túlzás ez? Ó, dehogya! Suo tempore – gondolom –, a maga idejében váltam meg tőle. És jogom volt hozzá, hogy milyenre kerekedjen a búcsú. De ahogy kivettem az utcára, egy bi-valyerős ember lecsapott rá, s már vitte is isten hírével.

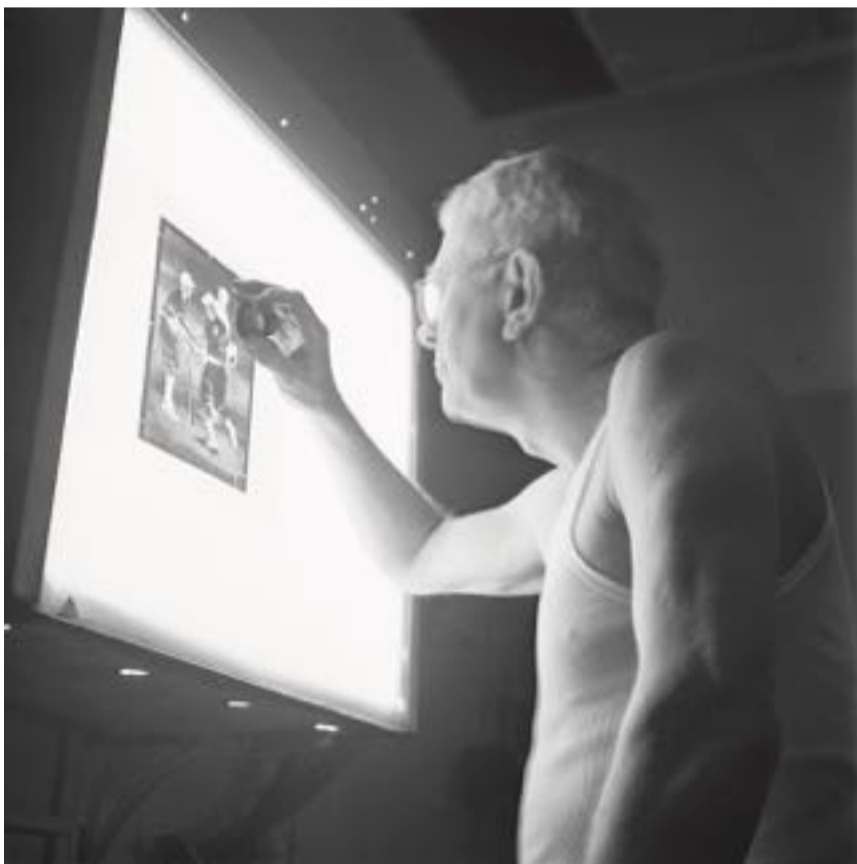
Képzők, ragok, viszonyozók és egyéb nyelvtani alakzatok hullottak ki belőle, interpunkciók, mellékmondatok, hosszú évek kézmelegétől őrözt ereklyéi, támaszai, szavak bukfenecetek a földön, emlékek kergetőztek a kövön, ahogy a rettenetes ember fölnyalabolta a piros írógépet, miközben én megcsönkítva, bilincsbe verve, felpeckelt szájjal álltam. Mennyit vesződtem, kínlódtam, küszködtem, hitehagyottan összetörtem, amíg egy képzeletbeli csataterén összesereglettek a szavak, hogy mondatokká álljanak és zászlót bontsanak.

Egy piros írógép kiiratkozott a használatból, obsitos lett, érdemjelekkel és kitüntetésekkel; de ahogy belepte a por a pince egyéb tárgyait, úgy vesztette el a fényét ez a valamikori életdarab, amely összekötött a való világgal, amelyről annyi az ellentmondó, agyonfogydosott ábrázolat.

Történetek, álmok, levelek, ceruzarajzok, beszélgetések, eltévelygések, magára találások különös kapcsolatba kerültek az idővel, s akikről az írások fogalmazódtak, most felbukkantak: a sport bajnokai, az egypártrendszer politikusai, forradalmi napok résztvevői, rendőrök, vadászok, koldusok sikolyától volt hangos az utca, s mind rám rontottak. El in-

A fotózás napján, 1942. szeptember 10-én a híreket az európai és a csendes-óceáni hadszíntér eseményei, valamint a hátszágbeli jegyrendszer és a megszorítások, s emellett a Yankees győzelme a Browns fölött és lóversenyek a Aqueduct Racetracken uralták.
A The New York Times hírszerkesztősége. Segédszerkesztők a sürgönyasztalnál, ahol a New York Cityn kívülről érkező táviratokat kezelték

**A stencilszoba – balra fent. Kifutófiúk sokszorosították minden beérkező sürgőnyt, és továbbították a szerkesztőségbe.
A napilap művészeti részlege – jobbra fent. Térképész ellenőrizte a forrásként használt anyagok alapján az újságba szánt illusztrációkat.
A metszőrészleg – balra lent, ahol a fényképnegatívot vizsgálták és retusálták a metszés előtt.
A The New York Times nyomdája – jobbra lent. Itt készítették elő a nyomólemezeket**

nen ti... De nem mondtam ki, mert a bivalyerős alak vigyorogva leste a hatást; én vétkem, én vétkem, én igaz vétkem, hogy elbocsátottalak; de valld be, hánszor simogattalak, becéztelek, már-már át is öleltelek, drága barátom, társam a magányban – egy piros írógép... Isten hozzád – Erika!

KA

*

Még éppen felkapaszkodtam az utolsó vonatra. A titkárságon kaptam egy tubus Technokol Rapidot, egy kockás füzetet és egy ollót. Mindezt azért, hogy kivagdoshassam és meghatározott műfaji felosztásban beragaszthassam megjelent írásaimat a spirálosba, amely

minden hónap végén értékelésre a rovatvezetőnél landolt. Volt használatra egy Optima írógépem alig megviselt állapotban, az íróasztal fiókjában pedig temérdek flekppapír s indigó. A lecke egyszerűbb volt, mint júliusi verőfényben tíz perc alatt leégni a tengerparton. A bevezetés az újságírásba két tömör mondatba sűrűsödött. Az anyagot le kell adni – hangzott az első számú szabály, majd rögtön utána a második, amely arra figyelmeztetett, hogy a ráma nem tágul. Ebből érteni kellett, és lehetett is.

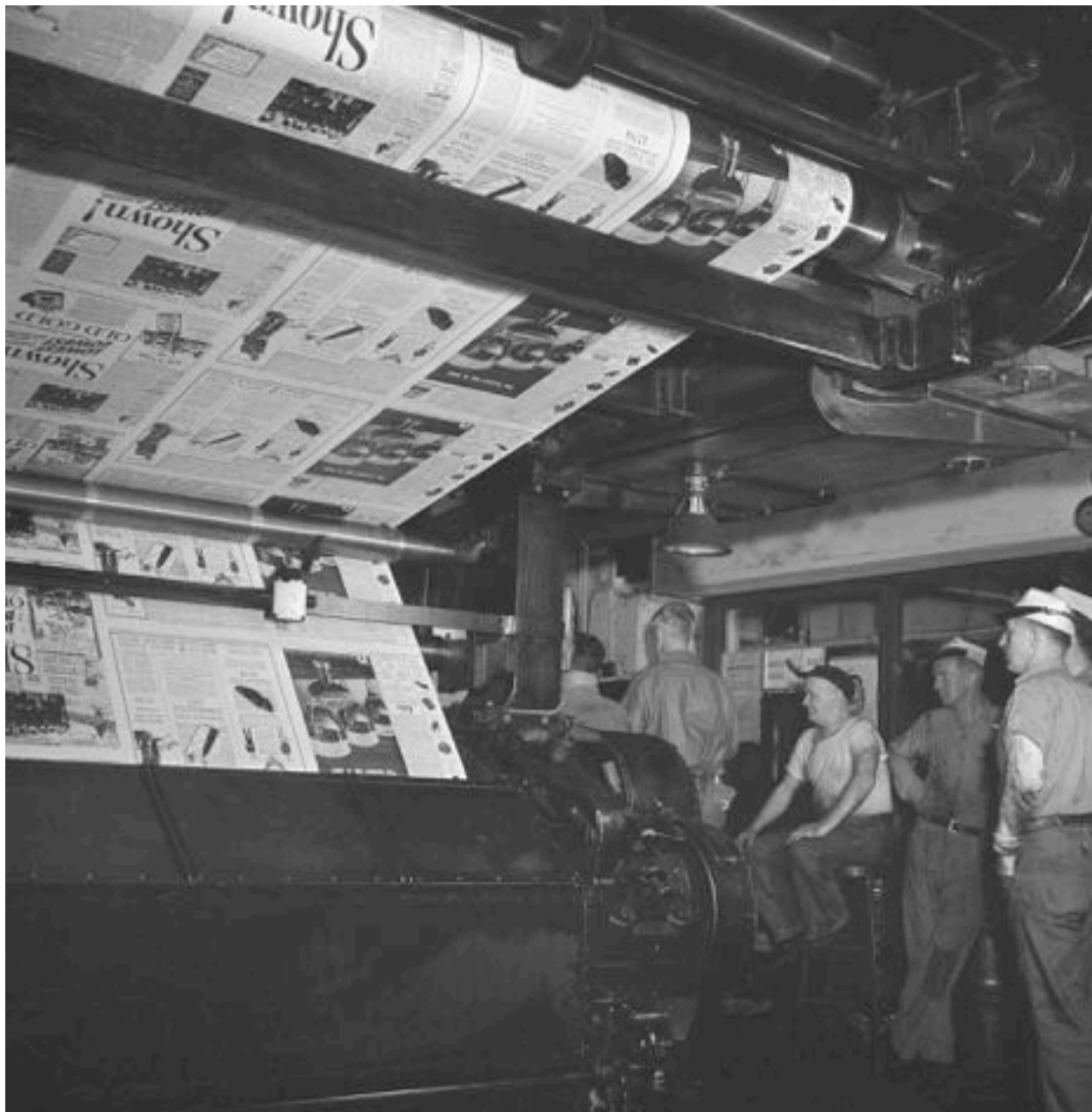
És máris felgördült a függöny. Flekppapír, indigó, flekppapír, összefog, befűz és ír. Kettes sortávolsággal, hogy maradjon felület a

szerkesztői korrekciókra. Az elkészült dolgozat eredetije ment a szerkesztőhöz, onnan az olvasóhoz, majd következett a tördelő, aki betipózta és átadta a hivatalsegédnek, hogy csőpostával repítse le a nyomdába. Ennyi. Ugye, milyen egyszerű? Igen, ha csak az olvasószervező, mondjuk Zoli bácsi le nem tartóztatja a kéziratot. De igen, könyörtelenül lefűlet, és kisvártatva, amikor már azt hitted, megmásztad a nagy hegyet, egyszer csak ott állt melletted, asztalodra tette írományod, s közölte, hogy nyolc javítás van a papíron. Őt lehetett. Tehát kezdheted előlről. Ez volt a sima visszapasszolás, csak enyhé verejték járt vele. Hanem amikor ténybeli hiba is csúszott a kéz-

iratba, Zoli bácsi soha nem mulasztotta el feltenni a vajon kultúrember vagy-e, kiskomám kezdetű kérdést. No, ez meg a megsemmisítő erejű visszahordás volt, sok verejték, lesütött szem, szegyenérzet és szaporább szívverés karolt beléd ilyenkor.

Néha-néha, meg gyakrabban is le kellett menni a nyomdába. Slusszban a szedőnek diktálni, ólomból, visszafelé olvasva húzni, címet cserélni, kliséket keresni, ólomilolatot szívni – együtt lélegezni. Kellett, kell egy kis tehetség, nagy alázat, tisztelet és tisztesség. Talán ez a harmadik számú, de mindent felülíró lecke. Ami életben tart.

PP

A nyomdagép indítása New Yorkban

*

A Rákóczi fejedelem megbízásából, Ráday Pál által szerkesztett, Mercurius Veridicus ex Hungaria című hírlappal több mint háromszáz éve elindult magyarországi sajtótörténet utolsó fejezetét írjuk. Az informatikai-digitális forradalom a szemünk láttára falja fel a hagyományos újságírást és a vele szimbiózisban élő nyomdászszakmát. Néhány évtizede még úgy készült a hírlap, hogy az újságíró leült az asztalához, kézzel vagy írógéppel leírta az napi cikkekcskáját, amely a rovatvezető-szerkesztő jóváhagyásával lekerült a nyomdába, ahol a szedő ólombetűkből egy nyomóformába kiszedte a szöveget, a tördelő a hasábokba szedett szöveget oldalakká alakította, aztán a festéket hengerrel rávitték a nyomóformára, és a formát rányomták a papírra. Akkor még az újságíró a saját szemével láthatta, hogyan lesz A4-es kéziratpapírjából „nyomdafestéket tűró” újságoldal, s ha valami hiba volt a kézírásen lehúzott kefelevonaton, a mettőr, illetve a szedő segítségével ott helyben korrigálhatta a kis ólomkatonák elhelyezkedését, mielőtt a nyomóforma a rotációs géphez került. Akkor a nyomdász még az újságíró ismerőse, közvetlen munkatársa, jó esetben segítőtje volt, a jó szedő előbb elolvasta és kijavította a kézzel vagy írógéppel írt szöveget, csak utána szedte ki, az újságíró pedig megtapasztalhatta a nyomdászagot, azt a különleges légkört, amelyben a kézirat újsággá transzformálódott.

Harminc-negyven évvel ezelőtt még nem volt számítógép, internet, se mobiltelefon, mindenféle „okoskütyük” és applikációk. Ma, amikor gyakorlatilag mindenki lehet „újságíró”, elég egy honlapot csinálnia, és mindenféle szövegeket írhat, feltölthet rá, egyre nehezebb elképzelni, hogy az újságírást-készítést nem is olyan régen komoly szakma, sőt hivatás volt. Egyetemi diploma nélkül nem lehettem volna újságíró, sőt még külön újságíró-iskolát

is el kellett végezni. Újságíróvá mégis csak hosszú évek gyakorlata után váltam. Mert nem az elmélet, de nem is a technika és az applikációk ismerete a lényeg, hanem a tapasztalat, a szemlélet, a (maga)tartás. És persze a stílus, amely maga az ember: hű tükre az ember gondolkodásának, erényeiben és gyengeségeiben egyaránt. „Minden rossz mondat törött ablak, melyen át egy rossz gondolatra látni. Görbe hüvelyben nincs egyenes kard” – intette a diákjait Babits tanár úr. Tisztességes szemlélet, megfelelő felkészültség, szabad gondolkodás és nyelvi-kifejező tehetség nélkül az újságíró csak sajtókuli, írta Márai. Az ő korában még az újságírók tollukkal „nem az idő eszméit szolgálták, hanem eszméket adtak az időeknek”. Ez a nemzedék lassan elfogyott, állapította meg rezignáltan 1933-ban. Mi azonban, a hagyományos újságírást talán utolsó mohikánjaként a 21. század második évtizedében még mindig itt vagyunk, és bár a technika és a módszer egészen más, mint harminc-negyven éve, a mettőr sem hív le a szedőterembe, hogy javítsuk ki a kezét, azért a munkánk lényege nem változott: „dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes”.

FS

*

Hihetetlen, de még huszonöt évvel ezelőtt is szedőgépekkel öntötték ki az újságcikkek egy-egy betűsorát, s ezeket rakták össze egy fémkerebben a nyomdában. Még hihetlenebbnek tűnhet az internet korában, hogy 1992-ben a sportnapilap szerkesztősége a Visegrádi utcában volt, a kijavított kéziratokat pedig faxon küldték át a Blaha Lujza téri Szikra Lapnyomdába.

A barcelonai olimpia alatt a szerkesztők és az ügyeltesek este hatkor átutaztak villamosal vagy autóval a Visegrádi utcából a Blahára, ahol befejezték a vidéki kiadást, amelynek 22

órákor volt a lapzártája. Ilyenkor versenyt futottunk az idővel, megpróbáltunk minél több olimpiai hírt közölni már az első kiadásban.

Az izgalmas hajrák után a nyomdászok és az újságírók lementek a földszinti büfébe, ahol egy-egy szendviccsel, pohár sörrel doppingolták magukat az éjszakai munkára, mert a pesti kiadásnak két órákor volt a lapzártája.

Éjjelre megérkezett Barcelonából az utolsó atlétikai eredmény is, amelyet a nyomdászok soronként kiszedtek, már csak a mutáció volt hátra. Az egyoldalú atlétikai tudósítás levonatában kijelöltem, hogy a korábban leadott cikkből mely sorokat kell kivenni, s az új szöveg részt és az eredményeket hová kell betenni.

Kissé türelmetlenül vártam, hogy Gerzson, az egyik nyomdai mettőr rendezze az ólomba öntött betűsorokat, majd a rámát alul és felül lezárva az oldalról levonatot készítsen. Csak-hogy amikor az asztalról levették az elkészült oldalt, a rámából a betűsorok a földre hullottak. Gerzson elfelejtette lezárni a rámát.

– Összerakom – ígerte rögtön a lehetetlent, ám – sportnyelven szólva – azonnal kiállította az ügyeltes nyomdavezető, aki a napi kéziratokból kiválogatta az atlétikai tudósításokat, s a már hazakészülő nyomdászok egy órákor elkezdtek újra kiszedni a szétesett oldal betűsorait.

SM

*

– El fogunk úszni – törölte meg izzadt homlokát Paulovits, a sportrovat vezetője, miközben az Észak-Magyarország öreg Volgájának kormányánál Pali bácsi hiába igyekezett, hogy kikerüljünk a kátyúkat. A Taktaharkány-Budapesti Honvéd Magyar Népköztársaság Kupa összecsapásról igyekeztünk vissza a szerkesztőségbe, miközben fejük felett ott lebegett minden lapszerkesztő félelme, a sokat átkozott lapzártja. Nem mintha nem lettek

volna meg derék megyei olvasóink a hatalmas zakó taglalása nélkül, de hát az eredmény az eredmény, annak ott a helye az utolsó oldalon.

– Lesz loccs-poccs – sóhajtott fel ismét Paulovits, és jelentőségteljesen rám nézett. – Lehet, hogy ma debütálsz!

Jegyzetfüzetemet böngészve megpróbáltam közönyös arcot vágni, de belül szinte szétvetett az izgalom. Hiszen nekem volt kiadva a feladat, hogy megírjam a meccstudósítást – a pontos összeállítások a cserékel együtt ott lapultak a jegyzetfüzetemben –, és ha már végképp szorít az idő, nekem, a tizennyolc éves gyakornoknak kell majd lemenni a nyomdába, hogy a slussz előtt még szedőgépre diktáljam az anyagot.

Már fél kilenc volt, amikor a szerkesztőség-nél kiugrottunk a kocsiból. – Rohanj a gépterembe és keresd Popovicot, a szedőt – indított utamra a főnököm, és én kettesével vettem a lépcsőket, hogy aztán egy vasajtót kinyitva egy új világ táruljon elém. Mindenütt hatalmas gépek csattogtak, zörögtek, vasláncokon ólomtűskék ereszkedtek hatalmas gyomrukba, hogy aztán a fém megolvadása után betűsorokat okádjának ki.

– Merre van Popovic úr? – érdeklődtem egy bőrkötényes szakítól, aki kezében árhoz hasonlító szerszámmal rendezgette a fémtépsiben sorakozó ólomsorokat. – Jobbra a második gépnél megtalálsz – intett a fejével.

Vékony, szikár, komor ember volt Popovics, sok cikket, sok szerkesztőt látott nagy tekintélyű szakí. – Sport? – kérdezte. Bólintottam. – Na, kezdjük, szerkesztőkém, mert idő van.

És én izgalomtól elcsukló hangon nekiláttam diktálni. Kalapált a szívem, remegett a hangom, de büszke voltam. A dübörgő Linotype szedőgép ólomsorokban köpte ki szavaimat. Írtam az újságot.

FP